

УДК 81'25:811.111:811.161.2

Т. М. Калініченко,

викладач

(Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди)

kalinichenko.t.m@gmail.com

КОНЕКТОРИ ЯК ЗАСІБ ЕКСПЛІКАЦІЇ ЛОГІКО-СЕМАНТИЧНИХ ВІДНОСИН В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ООН В УКРАЇНІ)

У статті представлено аналіз конекторів як засобу експлікації логіко-семантичних відносин в англо-українських перекладах текстів офіційно-ділової документації ООН в Україні. Аналізуючи приклади з досліджуваного матеріалу, можна побачити, що найчастіше об'єктом експлікації виступають відносини протиставлення, причини й наслідку та уточнення. Додавання до перекладених текстів логіко-семантичних конекторів дозволяє забезпечити максимальну комунікативну ефективність офіційно-ділової документації відповідно до чинної нормативної бази української мови.

Ключові слова: конектор, експлікація, логіко-семантичні відносини, англо-український переклад, офіційно-діловий стиль.

У цій статті розглядається використання текстових конекторів як засобу експлікації логіко-семантичних відносин в англо-українських перекладах текстів офіційно-ділової документації Організації Об'єднаних Націй в Україні. Конектори, які вже неодноразово виступали об'єктом лінгвістичного аналізу, ще не пригортали значної уваги фахівців у галузі теоретичного перекладознавства, що й зумовлює актуальність нашої роботи.

Є. В. Урисон пише, що конектори мають функції, схожі до сполучників, тобто пов'язують між собою речення. Але якщо сполучник є службовою частиною мови, що виділяється в межах традиційної граматики, поняття конектора має ширший діапазон лінгвальних реалізацій і належить до функціонально-комунікативної лінгвістики. Таким чином, конектори перебувають із сполучниками у гіперо-гіпонімічних відносинах, а їхнє головне завдання полягає у поєднанні *надфразових єдностей* [1].

У нашій роботі ми дотримуємось визначення конектора О. Ю. Інковою-Манзотті як вербальної одиниці, функція якої полягає у вираженні різних типів відносин (зокрема, логіко-семантичних, іллокутивних, структурних) між двома з'єднаними з її допомогою предикаціями [2: 17].

Л. М. Волкова вважає, що смислова роль конекторів у тексті полягає у тому, що вони співвідносять експліцитні пропозиції та виконують функцію маркерів способу сприйняття інформації [3].

У своєму дослідженні Н. Є. Гапотченко та Л. М. Летченя розглядають основні чинники семантики, прагматики та функціонування логічних конекторів у французькому телевізійному дискурсі. Автори акцентують їхнє значне комунікативне навантаження, адже завдяки доречному добору та успішному функціонуванню конекторів здійснюється адекватне подання інформації у ЗМІ [4].

Згідно думки Р. Кочурек, конектори дозволяють зв'язати зміст однієї фрази зі змістом попередньої або наступної. У спеціалізованих текстах ці одиниці полегшують та супроводжують переліки, описи та аргументування [5: 54].

Деяко суперечливі погляди на природу та комунікативне навантаження досліджуваних одиниць можна пояснити їхньою неоднорідністю, адже у класі конекторів традиційно виділяється декілька основних типів залежно від функції, яку вони виконують у висловлюванні та / або тексті. Перший тип – це *логіко-семантичні* конектори, які вказують на природу внутрішньотекстових відносин, таких як причина, наслідок, висновок, протиставлення, з'єднання тощо. Другий тип – це *іллокутивні* конектори, які вказують на іллокутивне відношення (питання, відповідь), в яке вступає висловлювання із суміжними висловлюваннями. Третій тип – це *структурні* конектори, що відображають структуру оповідання та відносяться до композиційно-смислової організації тексту і вказують на початок нової частини тексту та на її розташування щодо тексту загалом [2: 16].

Зважаючи на обмежений характер даного дослідження, ми зосередили свою увагу на конекторах, що експлікують логіко-семантичні зв'язки всередині тексту, які називатимемо *логіко-семантичними конекторами* (далі – ЛСК). Саме цей тип, за даними нашої вибірки, превалує в англо-українських перекладах текстів офіційно-ділової документації.

У перекладознавстві, додавання ЛСК до тексту перекладу (далі – ТП) порівняно з текстом оригіналу (далі – ТО) заради вербалізації логіко-семантичних відносин, імплікованих всередині першотвору, досліджувалось в контексті більш загальної проблеми, відомої під назвою *перекладацької експлікації*.

Метою статті є визначення мовної та комунікативної специфіки додавання ЛСК в англо-українських перекладах текстів офіційно-ділової документації.

Якщо **об'єктом дослідження** є ЛСК, експліковані в українських перекладах текстів офіційно-ділової документації ООН, то **предметом** безпосереднього аналізу виступають мовні та позамовні чинники їхнього додавання до ТП.

Виклад основного матеріалу. В. Н. Комісаров визначає експлікацію або описовий переклад як лексико-граматичну трансформацію, за якої лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, яке експлікує її значення, тобто дає більш або менш повне пояснення цього значення у мові перекладу [6: 42]. Натомість, *додавання*, яке є граматичною трансформацією, сприяє тому, що в перекладі збільшується кількість слів, слів чи членів речення [7].

За Л. С. Бархударовим, причинами лексичних додавань до ТП є: "формальна невираженість" семантичних компонентів словосполучення у ТО, синтаксична перебудова структури речення, необхідність передачі у ТП значень, що виражаються в оригіналі граматичними засобами, стилістичні та прагматичні міркування [8].

На думку О. Д. Швейцера, переклади зазвичай довші ніж оригінали, тобто експлікація є сутнісною характеристикою будь-якого перекладу, незалежно від пари задіяних мов. Пояснюється це твердження психологічними чинниками, адже перекладачі воліють скоріше вносити додавання для більшої ясності, ніж опускати інформацію, що й призводить врешті-решт до неминучого розширення обсягу перекладного тексту [9].

Як **матеріал** ми використовуємо тексти офіційно-ділової документації ООН в Україні загальним обсягом у 105 тисяч друкарських знаків, з яких методом суцільної вибірки було вибрано 48 ЛСК. За кількісними підрахунками в проаналізовані переклади були додані 19 % ЛСК зі значенням уточнення, 29 % ЛСК зі значенням причини або наслідку та 52 % ЛСК зі значенням протиставлення.

Згідно з думкою І. М. Плотницької, офіційно-діловий стиль характеризується такими комунікативними ознаками, як правильність, точність, логічність, послідовність, багатство, чистота, доречність, виразність. Лаконічність мовлення, а саме чітке та стисле викладення змісту тексту, є його невід'ємною частиною, а отже слова мають бути правильно відібрані, думка формулюється чітко, мінімум мовних засобів виражає максимальну за обсягом інформацію [10].

Аналізуючи українські переклади текстів офіційно-ділової документації ООН в Україні можна побачити, що перекладачі намагалися максимально точно відтворити не тільки зміст, а й структуру оригіналів. Це стосується і конекторів, для перекладу яких були використані їхні словникові відповідники та збережена синтаксична позиція.

Приклад 1:

In particular, the Committee is concerned that the principle is poorly integrated in laws and policies relating to children deprived of parental care and children in contact with the law [11].

Зокрема, занепокоєння Комітету стосується неналежної інтеграції цього принципу у закони та політику, що стосується дітей, позбавлених батьківського піклування і дітей, які контактують із законом [12].

Приклад 2:

On the other hand the traditional ways of providing various social benefits, including old-age pensions, have been fully understood and accepted by societies [13].

З іншого боку, традиційні шляхи надання різних соціальних виплат, включаючи пенсії за віком, повинні бути повністю зрозумілими і прийнятними для суспільства [14].

Водночас, незважаючи на жорсткі правила еквівалентності, що діють у царині офіційно-ділового перекладу, доволі частотними є випадки додавання до ТП ЛСК задля експлікації тих логіко-семантичних відносин, що залишаються імплікованими у ТО. Розглянемо декілька прикладів, аби зрозуміти, які саме типи смислових відносин найчастіше вербалізуються у перекладі, і чому перекладач вважає за необхідне їх експлікувати.

Приклад 3:

While noting with appreciation current efforts to improve prenatal care and care directly after birth, the Committee expresses concern that infant mortality is on the rise since 2003 [11].

Високо оцінюючи зусилля держави, спрямовані на покращення перинатального догляду і догляду відразу після народження, Комітет тим не менш висловлює своє занепокоєння тим, що рівень смертності дітей у віці до одного року зростає, починаючи з 2003 року [12].

У цьому випадку перекладач додає до ТП ЛСК "тим не менш" зі значенням протиставлення, який стоїть між підметом "Комітет" та присудком "висловлює". Таким чином, у перекладі підкреслюється, що "Комітет занепокоєний" фактом "зростаючого рівня смертності дітей у віці до одного року", незважаючи на "зусилля держави". В ТО автор не акцентує увагу на цьому факті.

Приклад 4:

Traditional pension systems do not work well in times of high longevity of life and low fertility. That type of systems were designed in times of lower longevity and higher fertility [13].

Традиційні пенсійні системи працюють не дуже добре в умовах високої тривалості життя і низької народжуваності, оскільки вони були розроблені в часи нижчої тривалості життя і вищої народжуваності [14].

У цьому прикладі перекладач додає до ТП ЛСК "оскільки" і, таким чином, перетворює два простих речення ТО на одне складнопідрядне речення у ТП. Водночас у перекладі експлікуються відносини причини та наслідку, які є імпліцитними у ТО.

Приклад 5:

It is hardly possible to keep previously applied methods unchanged in the new situation. This does not mean giving up the goals of social systems [13].

Навряд чи можна залишати незмінними методи, які застосовувалися раніше, для нової ситуації. Разом з тим, це не означає відмову від цілей соціальних систем [14].

У цьому випадку до ТП додається ЛСК "разом з тим" зі значенням протиставлення. ЛСК розташований на початку другого речення та підкреслює, що, незважаючи на те, що "старі методи не можуть лишатися незмінними", "від цілей соціальних систем також неможливо відмовитись". У ТО відносини протиставлення тільки домислюються.

Приклад 6:

Countries are at different stages of ageing. The more advanced is the process the stronger problems arise [13].

Країни знаходяться на різних стадіях старіння населення, однак, чим більш активним є цей процес, тим більші проблеми перед ними постають [14].

У наведеному прикладі перекладач додає до ТП ЛСК "однак", який виражає протиставлення, імпліковане у ТО. Два простих речення у ТО перетворюються на одне складносурядне речення у ТП, друга частина якого відокремлюється від першої частини ЛСК "однак".

Приклад 7:

Nowadays, it is clear the number of new participants is too small in comparison to the previous ones [13].

В наш час цілком очевидно, що кількість нових учасників занадто мала порівняно з попередніми роками [14].

У цьому прикладі до ТП додається ЛСК "цілком" і, таким чином, есплікуються відносини уточнення. В ТО ці відносини не підкреслюються авторами тексту. ЛСК "цілком" стоїть перед прислівником "очевидно" та уточнює його.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Зіставний аналіз англо-українських перекладів текстів офіційно-ділової документації ООН в Україні свідчить, що в українські переклади цих текстів уводяться конектори, які є засобом експлікації логіко-семантичних відносин. Виходячи з прикладів, що були знайдені в досліджуваному матеріалі, це є відносини протиставлення, причини і наслідку та уточнення. Треба зазначити, що відносини протиставлення є найбільш поширеними з експлікованих в англо-українських перекладах. **Перспективним напрямком подальших досліджень** є вивчення особливостей функціонування в англо-українських перекладах експлікаційних конекторів інших типів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Урысон Е. В. Синтаксис союзов и коннекторов и теория валентностей / Е. В. Урысон // Вопросы языкознания. – 2013. – № 3. – С. 3–24.
2. Инькова-Манзотти О. Ю. Коннекторы противопоставления во французском и русском языках (сопоставительное исследование) : [монография] / О. Ю. Инькова-Манзотти. – Москва : МГУ им. М. В. Ломоносова, 2001. – 434 с.
3. Волкова Л. М. Службові слова в мові та мовленні / Л. М. Волкова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2010. – Том 13, № 02. – С. 33–41.
4. Гапотченко Н. Є. Логічні конектори як комунікативний складник сучасних французьких ЗМІ (на матеріалі телевізійного дискурсу) / Н. Є. Гапотченко, Л. М. Летченя // Наукові записки. Серія : філологічні науки (мовознавство) : [у 5 ч.]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Випуск 89 (5). – С. 179–182.
5. Kosourek R. La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante / R. Kosourek – Wiesbaden, Oscar Brandstetter, 2e edition, 1991. – 328 p.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
7. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Частина 1. Граматичні труднощі / В. І. Карабан – Флоренція-Страсбург-Гранада-Київ : Tempus., 1997. – 317 с.
8. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : МО, 1975. – 240 с.
9. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
10. Плотницька І. М. Ділова українська мова : [навчальний посібник]. / І. М. Плотницька. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – [3-тє видання]. – 256 с.
11. Concluding Observations : Ukraine [Електронний ресурс] / [UN Committee on the Rights of the Child]. – 56th session. – 27 p. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/>.
12. Заключні спостереження : Україна [Електронний ресурс] / [Комітет ООН з прав дитини]. – 56та сесія. – 31 с. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/>.
13. Gora M. Pension Reform : Challenge for Ukraine [Електронний ресурс] / М. Gora. – Kyiv, 2008. – 64 p. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/>.
14. Гура М. Пенсійна реформа : виклик для України [Електронний ресурс] / М. Гура. – Київ, 2008. – 69 с. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Uryson E. V. Sintaksis soyuzov i konnektorov i teoriya valentnostey [Unions and Connectors Syntax and the Theory of Valences] / E. V. Uryson // Voprosy yazykoznaniiya [Linguistic Questions]. – 2013. – № 3. – S. 3–24.

2. In'kova-Manzotti O. U. Konnektory protivopostavlenniya vo frantsuzskom i russkom yazykakh (sopostavitel'noye issledovaniye) : [monografiya] [Opposition Connectors in the French and Russian Languages (Comparative Study)] : [monograph] / O. U. In'kova-Manzotti – Moskva : MGU im. M. V. Lomonosova, 2001. – 434 s.
3. Volkova L. M. Sluzhbovi slova v movi ta movlenni [Function Words in Language and Speech] / L. M. Volkova // Visnyk Kyivskogo natsional'nogo lingvistychnogo universytetu. Seriya : Filologiya [Kyiv National Linguistic University Journal]. – 2010. – Tom 13, № 02. – S. 33–41.
4. Gapotchenko N. E. Logichni konektory yak komunikatyvnyy skladnyk suchasnykh frantsuz'kykh ZMI (na materialy televiziynogo dyskursu) [Logical Connectors as a Communicative Element of the Modern French Media (Based on the Television Discourse)] / N. E. Gapotchenko, L. M. Letchenya // Naukovi zapysky. Seriya : filologichni nauky (movoznnavstvo) [Scientific Notes. Series : Philological Sciences (Linguistics)] : [u 5 ch.]. – Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2010. – Vypusk 89 (5). – S. 179–182.
5. Kocourek R. La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante / R. Kocourek – Wiesbaden, Oscar Brandstetter, 2e edition, 1991. – 328 p.
6. Komissarov V. N. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [Translation Theory (Linguistic Aspects)] : [ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz. / V. N. Komissarov – M. : Vyssh. shk., 1990. – 253 s.
7. Karaban V. I. Posibnyk-dovidnyk z perekladu angliys'koyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury na ukrayins'ku movu. Chastyna 1. Gramatychni trudnoshchi [The Reference Manual on the English Translation of Scientific and Technical Literature into the Ukrainian Language. Part 1. Grammatical Difficulties] / V. I. Karaban. – Florentsiya-Strasburg-Granada-Kyiv : Tempus, 1997. – 317 s.
8. Barkhudarov L. S. Yazyk i perevod [Language and Translation] / L. S. Barkhudarov. – M. : MO, 1975. – 240 s.
9. Shveitser A. D. Perevod i lingvistika [Translation and Linguistics] / A. D. Shveitser. – M. : Voenizdat, 1973. – 280 s.
10. Plotnyts'ka I. M. Dilova ukrayins'ka mova [Business Ukrainian] : [navchal'nyy posibnyk] / I. M. Plotnyts'ka – K. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2008. – [3-te vydannya]. – 256 s.
11. Concluding Observations : Ukraine [Електронний ресурс] / [UN Committee on the Rights of the Child]. – 56th session. – 27 p. – Rezhym dostupu : <http://www.un.org.ua/>.
12. Zaklyuchni sposterezhennya : Ukrayina [Concluding Observations : Ukraine] [Elektronnyy resurs] / [Komitet OON z prav dytyny]. – 56ta sesiya. – 31 s. – Rezhym dostupu : <http://www.un.org.ua/>.
13. Gora M. Pension Reform : Challenge for Ukraine [Elektronnyy resurs] / M. Gora – Kyiv, 2008. – 64 p. – Rezhym dostupu : <http://www.un.org.ua/>.
14. Gora M. Pensiyna reforma : vyklyk dlya Ukrayiny [The Pension Reform : the Challenge for Ukraine] [Elektronnyy resurs] / M. Gora. – Kyiv, 2008. – 69 s. – Rezhym dostupu : <http://www.un.org.ua/>.

Матеріал надійшов до редакції 15.05. 2014 р.

Калініченко Т. Н. Конекторы как средство экспликации логико-семантических отношений в англо-украинском переводе (на материале текстов официально-деловой документации ООН в Украине).

В статті представлено аналіз конекторів як засоба експлікації логіко-семантичних відносин в англо-українських перекладах текстів офіційно-ділової документації ООН в Україні. Аналізуючи приклади з досліджуваного матеріалу, можна побачити, що частіше за все об'єктом експлікації виступають відносини протипоставлення, причини і наслідки і уточнення. Додавання до перекладених текстів логіко-семантичних конекторів дозволяє забезпечити максимальну комунікативну ефективність офіційно-ділової документації в відповідності з діючою нормативною базою української мови.

Ключевые слова: конектор, експлікація, логіко-семантичні відносини, англо-український переклад, офіційно-діловий стиль.

Kalinichenko T. M. Connectors as Means of Explicitation of Logical and Semantic Relations in English-Ukrainian Translations (Based on the Texts of Official Business Documentation of UN in Ukraine).

The article deals with the analysis of connectors as means of explicitation of logical and semantic relations in the English-Ukrainian translation of the texts of official business documentation of UN in Ukraine. Connectors have already been the object of the linguistic analysis but haven't attracted the scholars' considerable attention in the field of theoretical translation studies yet. It determines the relevance of our work. Originals in English and translations in Ukrainian of the texts of official business documentation of UN in Ukraine serve as the research material. The scientific methods of analysis, comparison and continuous sampling have been used in order to single out connectors that express logical and semantic relations. Having analyzed the test material, it can be concluded that the relations of opposition, cause and consequence and specification are mostly the object of explicitation. The addition of logical and semantic connectors to translated texts allows to provide the maximum communicative efficiency to the official business documentation in accordance with the current normative base of the Ukrainian language.

Key words: connector, explicitation, logical and semantic relations, English-Ukrainian translation, official business style.